

- [22] Moldova Respublikasının milli kurikulumu, 2018-2019 tədris ili, Kişinyov, 2018, 80 səh. (p. 16)
- [23] Özbəkistan Respublikasının xalq təlimi nazirinin əmri, Ümumi orta məktəblər üçün 2021-2022-ci tədris ilində nəzərdə tutulan əsas kurikulumun təsdiq edilməsi haqqında, Daşkənd, 9 dekabr 2020, 11 səh. (p. 3)
- [24] Ob osobennostyah uchebnogo processa v organizatsiyah obrazovaniya respubliki Kazahstan v 2020-2021 uchebnom godu, Instruktivno-metodicheskoe pis'mo, Nur-Sultan, 2020, 330 str. (p.154)
- [25] Bazisnyj uchebnyj plan dlya obshcheobrazovatel'nyh shkol Kyrgyzskoj Respubliki s russkim yazykom obucheniya, na 2021-2022 uchebnyj god. (p. 2)
- [26] Geografiya 6-9 klass, Uchebnaya programma dlya obshcheobrazovatel'nyh uchebnyh zavedenij Ukrainskij Respubliki, 2012, 70 str. (p.)
- [27] Uchebnyj plan osnovnogo obrazovaniya na 2020-2021 uchebnyj god, Respublika Tadzhiqistan, Dushanbe, 2020, 8 str. (p. 5)
- [28] Uchebnyj plan na 2021-2022 uchebnyj god, Nizhnij Novgorod RSFSR, 2021, 19 str. (p. 9)

МРНТИ 14.01.77

DOI 10.51889/2077-6861.2023.30.2.012

К.Ш. АЛИМОВА,¹ А.А. СМАНОВА², А.С. КОСШЫГУЛОВА¹, Г.Л. АБДРАСИЛОВА¹

¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті
(Алматы қ., Қазақстан)

²М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз қ., Қазақстан)
Alimova_87@mail.ru, alenti85@mail.ru, alua_87.87@mail.ru, abdrasilova 72@mail.ru.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әдіснамалық мәдениетін қалыптастырудың маңызы өзекті мәселе ретінде қарастырылған. Ең алдымен, «Мәдениет» ұғымының эволюциясына толық талдау жасалып, даму перспективасы теориялық, әдіснамалық және танымдық себептермен ғана емес, әлеуметтік, кәсіби ұстанымдарына да байланысты екендігі айқындалады. Мәдениетті зерттеуде оның үш бағытта қарастырылатыны анықталады. «Әдіснама», «мәдениет», «әдіснамалық мәдениет» және «педагогикалық мәдениет» ұғымдарының өзара байланысты екендігі анықталып, педагогика әдіснамасына берген шет елдік және отандық ғалымдардың анықтамасына тоқталады. Педагогикалық мәдениеттің құрамды бөліктері талданып, әдіснамалық мәдениет педагог-зерттеушінің инновациялық кәсіби-педагогикалық қызметі процесінде қалыптасатыны және жетілдірілетіні көрсетіліп, мұғалімнің әдіснамалық мәдениетінің құрамы, мазмұны талданады.

Түйін сөздер: мәдениет, педагогикалық мәдениет, әдіснама, педагогикалық әдіснама, педагогикалық әдіснама деңгейлері, әдіснамалық мәдениет, әдіснамалық сауаттылық, әдістемелік рефлексия.

К.Ш. АЛИМОВА¹, А.А. СМАНОВА², А.С. КОСШЫГУЛОВА,¹ Г.Л. АБДРАСИЛОВА²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан),

²Таразский региональный университет им.М.Х. Дулати (г. Тараз, Казахстан)

ФОРМИРОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

В статье актуальной является проблема формирования методической культуры будущих учителей начальных классов. Подробный анализ эволюции понятия «культура» показал, что перспективы

его развития зависят не только от теоретических и когнитивно-методологических причин, но и от профессиональных и социальных принципов. Выявлена взаимосвязь понятий «методология», «культура», «методологическая культура» и «педагогическая культура», подчеркнута определение зарубежных и отечественных ученых в методологии педагогики. Показано, что методическая культура формируется и совершенствуется в процессе инновационной профессионально-педагогической деятельности учителя-исследователя, анализируются состав и содержание методической культуры учителя.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, методология, педагогическая методология, уровни педагогической методологии, методологическая культура, методологическая грамотность, методическая рефлексия.

K. ALIMOVA,¹ A. SMANOVA,² A. KOSHYGULOVA,¹ G. ABDRASSILOVA²

¹*Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)*

²*M. Kh. Dulaty Taraz Regional University (Taraz c., Kazakhstan)*

FORMATION OF METHODOLOGICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS

Abstract

In the article, the problem of the formation of the methodological culture of future primary school teachers is urgent. A detailed analysis of the evolution of the concept of “culture” showed that the prospects for its development depend not only on theoretical and cognitive-methodological reasons, but also on professional and social principles. Revealed the relationship of the concepts of “methodology”, “culture”, “methodological culture” and “pedagogical culture”, emphasized the definition of foreign and domestic scientists in the methodology of pedagogy. It is shown that the methodological culture is formed and improved in the process of innovative professional and pedagogical activity of the teacher-researcher, the composition and content of the teacher’s methodological culture are analyzed.

Keywords: culture, pedagogical culture, methodology, pedagogical methodology, levels of pedagogical methodology, methodological culture, methodological literacy, methodological reflection.

Кіріспе. Қазіргі әлемдік даму заманында ХХІ ғасыр азаматтарының бойында қандай білім, білік, дағды қалыптасу керек деген сұрақ негізгі мәселеге айналып отыр. Ал болашақ ұрпаққа сол білім, білік, дағдыны қалыптастыратын бірден-бір жауапты адам әрине ол – бастауыш сынып мұғалімі. Бастауыш сынып мұғалімдері артылған жауапкершілік оңай әрі жеңіл емес. Себебі мектепке аяқ басқан жас бүлдіршіннің бойында ең алғаш білік, дағдаларды қалыптастырушы, білімнің негізін қалаушы осы бастауыш сынып мұғалімдері. Осы ретте жаңартылған білім беру мазмұнының бағдарламасының мақсатын, мазмұнын, ерекшеліктерін жете түсініп жете меңгерген бастауыш сынып мұғалімі бәсекеге қабілетті, болашаққа нық қадам басатыноқушыны қалыптастырады деп ойлаймыз. Ал осы аталған мақсаттарды жүзеге асырудың көзі жоғары оқу орнында

болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әдіснамалық мәдениетін қалыптастыру болып табылады.

Қазіргі таңда болашақ мамандарды даярлауға қойылатын талаптың бірі заман талабына сай сұранысқа жауап беретін білімді меңгерумен қатар, күнделікті тәжірибеде қолданудың әдіс-тәсілін жетік білуі үшін шығармашылық ізденіске түсе білетін, әрқашан бір адым алда жүріп, тың жаңалықтар ұсына білетін тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаев «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру мәселелері жөнінде: Қай халықтың болмасын өзге жұртқа ұқсамайтын бөлек болмыс-бітімін даралап, өзіндік тағдырын айқындайтын басты белгі – мәдениеті. Мәдениет – ұлттың бет-бейнесі, рухани болмысы, жаны, ақыл-ойы, парасаты. Өркениетті

ұлт, ең алдымен, тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғаларымен, әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлкенді-кішілі үлесімен мақтанады. Сөйтіп тек өзінің ұлттық төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады. Осы орайда «Мәдени мұра» бағдарламасы – мәдениетке деген мемлекеттік көзқарастың соңы стратегиялық ұстанымын айқындаған маңызды жоба болды. Ол жаңадан қалыптасып жатқан қазақстандық қауымдастықтың әлеуеті мен гуманистік бағыт-бағдарын танытты, - деп ерекше атап көрсетеді [1]. Осылайша, мәдениет ұғымы – ұлт, халық сияқты белгілі бір кеңістікте өмір сүретін адамдарды қалыптастыратын және дінді, ғылымды, білімді, адам мінез-құлқының моральдық нормаларын, мемлекетті құрайтын тұтас құбылыс.

Мәдениет – адамның шығармашылық қызметінің нәтижелерін қорытындылайды, оның рухани және практикалық қабілеттерін жетілдіреді және оны шығармашылық тұлға тұрғысынан қалыптастырады [2].

Негізгі бөлім. Қазіргі уақытта мәдениеттануда «мәдениет» ұғымының эволюциясына егжей-тегжейлі талдау жүргізілуде. Нәтижесінде мәдениет пен оның даму перспективалары тек теориялық, танымдық және әдіснамалық себептерге ғана емес, сонымен қатар кәсіби және әлеуметтік ұстанымдарға да байланысты екені белгілі болды.

Шолпанқұлова Г.К. және Жалғасова А.А. өздерінің зерттеу жұмысында бүгінгі таңда мәдениетті зерттеуде оның үш бағытта қарастырылатынын анықтаған:

Өздерінің зерттеу жұмыстарында Г.К. Шолпанқұлова мен А.А. Жалғасова бүгінде мәдениетті зерттеуде үш бағытта қарастырылатындығын анықтады:

- рухани және материалдық құндылықтар жиынтығы ретінде (В.Н. Мясичев, В.П. Тугаринов, А.А. Нысанбаев, С. Нұрмұратов, Г.К. Нұрғалиева Г.К. Абдигалиева, және т.б.);

- адамзат қызметінің ерекше тәсілі ретінде (Б.Г. Ананьев, М.С. Каган, А.Н. Леонтьев, С.Қ. Қалиев, Қ.Б. Жарықбаев және т.б.);

- адамның маңызды күштерін шығармашылық тұрғыдан жүзеге асыру процесі

ретінде (Л.И. Божович, И.С. Кон, Г.Т.Хайруллин, Г.А. Уманов, Ш. Таубаева және т.б.). Бұл кәсіби-педагогикалық мәдениетті аксиологиялық, технологиялық және жеке-шығармашылық аспектілерде зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл кәсіби-педагогикалық мәдениетті аксиологиялық, тұлғалық-шығармашылық және технологиялық аспектіде зерттеуге мүмкіндік береді.

Тарихи тұрғыдан алғанда, зерттеу мәдениеті методология мен философиямен әдіснамалық мәдениет, зияткерлік мәдениеттің ерекше деңгейі және зерттеу құзыреттілігі ретінде (О.С. Анисимов, Г.С. Батцев, Т. Кун, Ю.Н. Попов); зерттеу құзыреттілігі зерттеу қызметін табысты жүзеге асыруға дайындық ретінде (В.В.Краевский, Я.А. Пономарев, З.А.Исаева, В.И. Загвязинский, т.б.); зерттеу құзыреттілігі педагогикалық мәдениеттің бөлігі ретінде (И.Д. Багаева, Н.В. Кузьмина, В.А. Слостенин, Н.Д. Хмель, А.А. Молдажанова, т.б.) қарастырылған [3].

Мәдениеттің антропологиялық тұжырымдамасы негізінде болашақ мамандардың зерттеу мәдениетінің құрылымы мен мазмұны анықталады:

- құндылық-мағыналық және шығармашылық компоненттер (жеке және әлеуметтік құндылықтардың жүйелеуші ретінде интеграциясын, кәсіби қызметтің шығармашылық сипатын анықтайды);

- теориялық-практикалық және әдіснамалық компоненттер (кәсіби қызмет саласындағы ғылыми зерттеулер әдіснамасының ерекшеліктерін сипаттайды);

- инновациялық компонент (ғылымдағы инновациялық процестердің мәнін түсінуге, жаңа тұжырымдаманы енгізуге мүмкіндік береді).

Ғалымдар И. Ф. Исаев, В. А. Слостенин, Е.Н. Шиянов және басқалар «мәдениет» пен «кәсіби-педагогикалық мәдениет» арасындағы байланысты жақын ұғымдар ретінде қарастырады. Кәсіби-педагогикалық мәдениетке тән қызметтерге байланысты оның түрлері, соның ішінде зерттеу мәдениеті ерекшеленеді. Зерттеу мәдениеті ұғымының мазмұнын оқытушы өзінің зерттеу және шығармашылық қызметіне сәйкес

анықтайды. Мұғалімді педагогикалық зерттеулерге тарту педагогикалық мәселелер мен шешілетін міндеттердің мәнін терең түсінуге, педагогикалық тәжірибенің жетістіктерін белсенді игеруге, нақты педагогикалық жағдайлар мен міндеттер үшін іс-қимыл құралдары мен әдістерін таңдауға, педагогикалық және зерттеу мақсаттарына қол жеткізу процесіне түзетулер енгізуге мүмкіндік береді. Авторлардың пікірінше, зерттеу жүргізу оқытушыны «ғылым-технология-өндіріс» байланысын сипаттайтын қызмет түрлері жүйесіне қосуды талап етеді [4].

Педагогикалық мәдениеттің құрамдас бөліктері: әлеуметтік-педагогикалық, ғылыми-педагогикалық, кәсіби-педагогикалық, жеке тұлғалық. Педагогикалық мәдениетті әр түрлі бағыттарда қарастыруға болады: педагогикалық қызметті реттейтін құндылықтар жүйесі (аксиологиялық бағыт); қызмет бағыты (мақсат, әдіс-әдіс, педагогикалық іс-әрекеттің құралдары, оны жетілдіру деңгейі, бағалау критерийлері және нәтижесі); жеке тұлғалық бағыт (мұғалімнің жеке басын жалпылама көрсету).

Педагогикалық мәдениет – бұл шығармашылық іс-әрекет әдісі, білім беру мен тәрбиелеудің рухани және материалдық құндылықтары кеңінен көрініс табатын жалпы адамзаттық мәдениеттің бөлігі, білім беру процесін, жеке тұлғаны әлеуметтендіруді жүзеге асыратын, ұрпақтар алмасуының тарихи процесін қамтамасыз етеді.

Педагогикалық іс-әрекеттің түпкі мақсатын ғалым В.Л. Бенин «Педагогикалық мәдениетті қалыптастыру мен дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздері» атты докторлық ғылыми жұмысында автор мұғалімнің педагогикалық мәдениетінің жеке тұлғалық бағдарының көрсеткіштерін анықтайды. Педагогикалық мәдениеттің құрамдас бөліктері:

- инвариантты бөлім: мұғалімнің балаларға адамгершілік қатынасы, мұғалімнің өзіне тән қасиеттері; психологиялық-педагогикалық құзыреттілік және жоғары педагогикалық ойлау, оқушының көзқарасы тұрғысынан

инновациялық міндеттерді шешу қабілеті; мұғалімнің жеке басының кәсіби мәдениеті, өзін-өзі дамыту қабілеті, өз қызметін өз бетінше реттей білу, студенттермен қарым-қатынас жасай білу;

- вариативті бөлім: өз пәні бойынша жоғары білім, оқыту мазмұны мен инновациялық технологияларды пысықтай білу, өз қызметінде шығармашылық бағдарлау, жеке-бағытталған жүйе (дидактикалық, білім беру, әдістемелік) негізінде өз педагогикалық қызметін тұжырымдай білу, авторлық білім беру жобаларын құра білу. Мұғалімнің педагогикалық мәдениетінің деңгейі былайша айқындалады: жоғары (жеке креативтілік); жеткілікті (кәсіби жарамдылығы); жалпы (кәсіби емес репродуктивтік); қанағаттанғысыз [5].

Қазіргі қоғамда терең білімі бар, рухани-адамгершілік, зияткерлік, танымдық қабілеттері бар, үнемі шығармашылық ізденісте жүрген жастарды тәрбиелеу білім беру жүйесінің басты проблемаларының бірі болып табылады. Соңғы жылдардағы білім беру саласындағы өзгерістер педагогикалық ғылымда жинақталған тәжірибені зерделеуді және практикада тиімді пайдалануды талап етеді. Сондықтан мұғалім әдістемелік мәдениетті дамытуы керек.

Мұғалімнің әдіснамалық мәдениеті – бұл ғылыми-педагогикалық дайындық пен практикалық іс-әрекет арасындағы қайшылықтардың шешілу дәрежесін көрсететін педагогикалық іс-әрекет пен білім беру қатынастарының субъектісі ретінде мұғалімнің жеке басының мазмұндық сипаттамасы [2].

А.И. Булшекбаева өзінің әдіснамалық мәдениет туралы мақаласында әдіснамалық мәдениеттегі жаңа педагогикалық тәжірибені, танымдық және практикалық қызметті ашады. Педагогиканың теориясы мен практикасындағы әдіснамалық мәдениет дұрыс және таңғажайып шешімдер қабылдауға ықпал етеді. Педагогикалық процесте туындайтын қиындықтарды шешкен кезде мұғалімнің әдістемелік мәдениеті көмекке келеді. В.В. Розанов мәдениеттің ерекше негізі ретінде кездесетін қиындықтарды

атап өтті. Бұл жағдайда мұғалім жана ұстанымдарға сүйеніп, оларды өзінің педагогикалық қызметінде қолдана білуі керек. Бұл мұғалімнің әдістемелік мәдениетінің жоғары көрсеткіші болып табылады [6].

Мұғалімнің әдіснамалық мәдениеті екі бағытта көрінеді (оқуға үйрету, жаңа білімді іздеуге үйрету); философиялық, жалпы ғылыми және нақты ғылыми деңгейге сәйкес қалыптасқан әдіснамалық білімсіз бірыңғай әдіснамалық мәдениет жоқ; мұғалімнің әдіснамалық мәдениетін қалыптастыру технологиясы оның дайындығының ерекшелігін ескеруі керек, себебі бұл мұғалімдерді даярлау кезінде проблемалық тапсырманың ерекше түрін білдіреді.

Ғалымдар В.А. Слостенин және В.Э.Тамарин өз зерттеулерінде мұғалімнің әдістемелік мәдениетін білімімен және біліктілігімен қатар, психологиялық-педагогикалық білімнің бірлігін, педагогикалық жағдаяттардан шыға білуін, өзіндік педагогикалық санасының болуын, педагогикалық рефлексияға, танымдық белсенділікке қажеттілігін, танымдық іс-әрекет нәтижелерінің, педагогикалық үдерістегі тиімді іс-әрекеттердің болу қабілетін көрсетті [6].

Әдістемелік мәдениет – мұғалімнің өзі-өзі дамыту мен жетілдірудің негізгі тетігі. Мұғалімнің әдіснамалық мәдениетін анықтау танымдық мақсаттар мен практикалық іс-әрекетте көрінеді.

В.В. Краевский білім мазмұны бойынша мәдениеттану моделін ұсынды. Бұл модельде білімді әлеуметтік-мәдени прогреспен сабақтастыру идеясы көтерілді. Ол компонентті бөліп көрсетті: өмір шындығының әр түрлі салалары туралы білім жинау тәжірибесі, әрекеттің белгілі тәсілдерін орындау тәжірибесі, шығармашылық қызмет тәжірибесі және адам әрекетінің нысандары мен құралдарына эмоционалдылық құндылық қатынас тәжірибесі. Осы жүйе арқылы алған білім педагогтың өмірлік дағдысын қалыптастырудың тетігіне айналды [7].

В.В. Краевский білім мазмұнында мәдениеттанудың зерттеу моделін ұсынды. Бұл

модель білім беруді әлеуметтік-мәдени прогреспен үйлестіру идеясын ұсынды. Ол компонентті атап өтті: өмірлік шындықтың әртүрлі салалары туралы білім жинақтау тәжірибесі, іс-әрекеттің белгілі бір тәсілдерін орындау тәжірибесі, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі және адам қызметінің объектілері мен құралдарына эмоционалды-құндылық қатынасы тәжірибесі. Осы жүйе арқылы алынған білім мұғалімнің өмірлік дағдыларын қалыптастыру механизміне айналады [9].

Сонымен қатар, кез-келген ғылым дамуының сәтті болуы оның әдіснамасымен анықталады. Әдістеме грек тілінен аударғанда «әдіс туралы ғылым» дегенді білдіреді. Сондықтан әдістеме зерттеу процесінің ілімі ретінде де түсіндіріледі. Әдістеме тиімді білімге нақты және практикалық түрде қол жеткізудің әдістері мен тәсілдеріне көп көңіл бөледі, сонымен қатар осы білімді дамытудың жолдарын іздейді.

Ғылыми әдебиет шолу. Педагогика әдіснамасына берген шет елдік және отандық ғалымдардың анықтамасына тоқталар болсақ:

Ғалымдардың пікірінше, әдіснаманың негізгі функциясы адам қызметінің барлық әмбебаптығында жатыр. Әдіснамалық білімсіз педагогикалық және басқа да қажетті зерттеулерді жүргізу мүмкін емес.

Педагогика әдіснамасын әртүрлі мағынада, мәндерінде және әртүрлі аспектілерде түсінуге болады. Педагогика әдіснамасы – педагогика теориясы, педагогикалық құбылыстарды зерттеу принциптері, зерттеу әдістері, тәрбиелеу, оқыту әдістері, білім беру практикасында алған білімдерін жүзеге асыру туралы білім жүйесі, құрылымы, логикалық ұйымдастырылуы, қойылған мақсаттарға қол жеткізуді қамтамасыз ету бойынша педагогтер қызметінің әдістері мен тәсілдері, ғылыми білімнің тиімділігі, олардың мақсаттары мен функциялары туралы ілім.

1	В.В. Краевский	Педагогика әдіснамасы – бұл педагогикалық шындықты көрсететін білімді құруға қажетті педагогикалық теорияның құрылымы мен негіздері, платформалар мен тәсілдер принциптері туралы білім жүйесі, сонымен қатар бағдарламалар, логика мен әдістер туралы білім алуға, арнайы ғылыми-педагогикалық зерттеулердің сапасын бағалауға бағытталған іс-шаралар жүйесі [7]
2	М.А. Данилов	Педагогика әдіснамасы – бұл педагогикалық теорияның құрылымы мен формалары, педагогикалық шындықты көрсететін білімді құруға қажетті негіздер мен тәсілдер туралы білім жүйесі [8].
3	В.И. Загвязинский	Педагогика әдістемесі – бұл педагогикалық білім, оларды игеру процесі, түсіндіру әдісі және оқыту мен тәрбиелеу жүйесін өзгерту немесе жетілдіру үшін практикалық қолдану шарттары туралы білім [9]
4	Н.В. Волков	Әдіснама – теориялық және тәжірибелік іс-әрекеттерді ұйымдастыру мен құрудың қағидалары жүйесі мен тәсілдері, сонымен бірге, сол жүйе туралы ілім Әдіснама – теориялық және практикалық қызметті ұйымдастыру және құру принциптері мен әдістерінің жүйесі, сондай-ақ осы жүйені оқыту [10]
5	Ф и л о с о ф и я л ы қ энциклопедия	Әдіснама (методология) – ғылыми танымның принциптері мен әдістерін зерттейтін ғылым философиясының маңызды тараулары мен құрамдас бөліктерінің бірі [11]
6	Ш. Таубаева	Әдіснама – зерттелетін объектіні ғылыми тануға және оны өзгертуге немесе жаңартуға бағытталған іс-әрекеттерді ұйымдастырудың принциптерін, құралдарын, әдістерін анықтау туралы философиялық ойлар жиынтығы[5]
7	Б.Құсбекова	Әдіснама – теориялық және практикалық қызметті ұйымдастыру мен қалыптастыруға принциптер мен тәсілдер жүйесі, танымның ғылыми әдісі туралы ілім, нақты ғылымда қолданылатын әдістер жиынтығы[12]
8	Қ.Б. Жарықбаев	Әдіснама методология (грек. Methodos – зерттеу жолы, теория және logos – ілім) 1) ғылыми таным әдісі; 2) ғылымда қолданылатын негізгі принциптер; 3) практикада және теорияда әлем мен қоғамның объективті заңдары мен құбылыстарын игеруге және өзгертуге бағытталған таным принциптерінің жиынтығы [13]
9	С.Н. Жиенбаева	Әдіснама – педагогика теориясы, педагогикалық құбылыстарды қарастыру принциптері, зерттеу әдістері туралы білім жүйесі, сонымен қатар әлемді өзгертуге бағытталған білім мен практикалық іс-әрекетті ұйымдастырудың принциптері, құралдары мен шарттарын зерттейтін білім саласы [14]
10	А.С. Амирова	Әдіснама – күрделі теориялық және практикалық міндеттерді шешуде қолданылатын дүниетанымдық жалпы принциптер жиынтығы ретінде қарастырылады; зерттеушінің осы дүниетанымдық көзқарасы сонымен қатар танымдық және практикалық қызметтегі бастапқы принциптер мен оларды нақты қолданатын тәсілдерді негіздейтін таным әдістері туралы ғылым болып табылады [15]

Әдіснаманың жалпы қызметі – ғылыми немесе жобалық әрекетті басқару. Педагогика әдіснамасы мағынасы және мақсаты бойынша ғылыми зерттеуді немесе педагогикалық жобалауды ұйымдастыруды қалай жүргізу, педагогика ғылымын немесе практиканы дамытуға қатысты болжам жасау, немесе қайшылықсыз педагогикалық теорияны құру, ғылыми ізденудің алынған нәтижелерін дұрыс түсіндіру мәселелеріне жауап береді.

Әдіснама зерттеушіге өзінің ғылыми жұмысындағы кемшіліктерді немесе ауытқуларды көрсетеді, нақты қателіктерді анықтайды және зерттеу немесе жобалау-қалпына келтіру мәселелерін шешуде оларды белгілі қателіктер ретінде жіктей отырып, нақты міндеттерді орындауға міндеттейді. Нені зерттеу немесе жобалау қажет? деген сұрақтың орнына әдіснамашы: қалай зерттеу немесе жобалау керек? деген сауал қояды. Осыған байланысты педагогика саласындағы әдіснамалық талдаудың объектісі ғылыми білімнің басқа салаларымен өзара байланысты педагогикалық ғылым мен педагогикалық практиканың міндеттері, модельдері мен түрлері, шарттары мен көздері, логикасы болып табылады.

Ғылыми білім әдіснамалық талдаудың әртүрлі деңгейлерін көрсетеді. Ең қолайлы тәсіл әдіснамалық талдау процесін төрт деңгейлі иерархия түрінде көрсетеді:

1) философиялық әдістеме, яғни педагогикалық ғылымның түсіндірме аппаратына қатысты құрылымдық және сыни функцияны орындайтын білім мен ғылымның категориялық құрылымы, педагогикалық зерттеулердің құрылымы мен мәнінің, олардың әдіснамалық негізінің сәйкестігін білдіреді және белгілі бір дүниетаным тұрғысынан педагогикалық зерттеу нәтижелерін танымал түсіндіруге жатады;

2) жалпы ғылымилық әдіснама, жалпы ғылыми қағидалар мен зерттеу формаларын қамтиды (жүйелілік, кибернетикалық, кешенді, бағдарламалы-мақсаттық секілді жалпы ғылымилық әдістер, идеалдандыру, модельдеу секілді жалпы ғылыми рәсімдер мен тәсілдер және т.б. қатысады). Жалпы ғылымилық әдіснама ұстанымдық-

бағыттаушы қызметті атқарады. Себебі дәл осы кезеңде зерттеудің қағидалық бағыты анықталады, оның стратегиясы, нысаны мен пәнін анықтаудың әдістері қарастырылады;

2) жалпы ғылымилық әдіснама, жалпы ғылыми принциптер мен зерттеу нысандары (систематика, кибернетика сияқты жалпы ғылыми әдістерді, кешенді, бағдарламалық-бағдарланған, жалпы ғылыми рәсімдер мен идеализация, модельдеу және т.б. сияқты тәсілдерді қамтиды). Жалпы, ғылыми әдіснама принциптер мен бағыттаушы функцияны орындайды. Дәл осы кезеңде зерттеудің негізгі бағыты анықталғандықтан, оның стратегиясын, формасы мен тақырыбын анықтау әдістері қарастырылады;

3) нақты ғылыми әдіснама зерттеу әдістерінің жиынтығынан, зерттеу принциптері мен педагогикалық ғылымның рәсімдерінен тұрады. Бұл психологияның, әлеуметтанудың және басқа ғылымдар мен педагогиканың концептуалды және концептуалды аппараттарының бірегейлігін қамтамасыз етеді, ол реттеуші функцияны орындай отырып, нақты зерттеулердің ерекшелігіне сәйкес бір-бірімен байланысты педагогика мен байланысты ғылымдардың қажетті әдістерін жасауға мүмкіндік береді, педагогикалық зерттеу барысында бірегейлікті түсінуді қамтамасыз етеді;

4) зерттеудің әдіснамасы мен техникасы (технология), яғни бір сипатты және шынайы эмпирикалық материал жинап, оны алғашқы талдау үшін қажетті болатын рәсімдері жиынтығы. Оның басты қызметі – құралдық немесе құралдық-технологиялық.

Бұл жоғары мамандандырылған әдіснамалық білім деңгейі, ол әрдайым айқын көрінетін нормативтік сипатқа ие, яғни тиісті пішінге ие. Осы деңгейдің функцияларын дұрыс орындауға сәйкес жеке педагогикалық зерттеулердің нәтижелері және тұтастай алғанда барлық педагогикалық ғылымдардың нәтижелері қалыптасады. Сонымен, педагогикалық зерттеу әдістемесі көп функциялы және жан-жақты зерттеуді, есептеуді және түсінуді қажет етеді [4].

Қазіргі уақытта педагогикалық зерттеулерде, білім жүйесі мекемелеріндегі

тәжірибелік-эксперименттік жұмысқа ерекше көңіл бөлінуде. Зерттеуші-педагогтің, педагогикалық ұжымның, эксперименттік алаңдардың ғылыми ізденісінің бағдарламалары мен әдістемелері жазылып даярлануда. Нақты мәселенің зерттелу жұмысының тәжірибесі жинақталуда. Ғалымдардың іргелі еңбектерінде (Л.В.Занков, Ю.К.Бабанский, М.Н.Скаткин, Я.Скалкова, В.И.Загвязинский, В.И.Журавлев, В.М.Полонский және т.б.) педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі кеңінен берілген. Дегенмен, осы уақытқа дейін ХХ ғасырдың екінші жартысында жан-жақты зерттелген, семинарларда талқыланғанмен де зерттеушінің әдіснамалық мәдениетіне енетін біліктіліктің мазмұны нақтыланбаған.

Қазіргі уақытта білім беру мекемелеріндегі педагогикалық зерттеулер мен эксперименттік жұмыстарға ерекше көңіл бөлінеді. Зерттеуші-оқытушының профессорлық-оқытушылық құрамның және эксперименттік алаңдардың ғылыми зерттеулерінің бағдарламалары мен әдістері әзірленуде. Белгілі бір мәселені зерттеу бойынша тәжірибе жинақталуда. Ғалымдардың іргелі еңбектерінде (Л.В.Занков, Ю.К. Бабанский, М.Н. Скаткин, Я. Скальков, В.И. Загвязинский, В.И. Журавлев, В.М.Полонский және т.б.) педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі кеңінен ұсынылған. Алайда, осы уақытқа дейін ХХ ғасырдың екінші жартысында жан-жақты зерттелген біліктілік мазмұны семинарларда талқыланса да, зерттеушінің әдіснамалық мәдениетіне енген жоқ.

Қазіргі өркениетке тән динамизм мұғалімнің әлеуметтік-педагогикалық функцияларын және білім беру үдерісіндегі оқушының орнын өзгертеді. Мектеп рухани байлық пен шығармашылық мәдениет сферасы ретінде әрекет етуге негізделіп, оның нәтижесі – өсіп келе жатқан ұрпақтың маңызды күштері мен белсенді қабілеттерін ашу. Осыған байланысты педагогикалық жұмыстың сапасына қойылатын талаптар артып келеді. Қазіргі мұғалімнің кәсіби функцияларын жоғары деңгейде орындау қарқынды рухани өмірдің бірлігін, педагогикалық

қызметке шығармашылық көзқарасты және педагогикалық бағытты өзгертуге бағытталған ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруды білдіреді.

Мұндай мұғалімді қалыптастыру қазіргі педагогикалық білім берудің ең маңызды міндеті болып табылады және оны реформалау мұғалімнің кәсіби дайындығының мазмұнын, формалары мен әдістерін жаңартуды, жаңа теориялық тәсілдер мен тұжырымдамаларды дамытуды көздейді.

Педагогикалық білім беруді дамытудың өзекті бағыттарының бірі – мұғалімнің әдіснамалық мәдениетін қалыптастыру. Білім беру саласындағы ғылыми-зерттеу қызметінің әдіснамалық мәдениетін қалыптастыру қажеттілігі қазіргі заманғы әлеуметтік-мәдени жағдаймен анықталады, бұл кезде тез және қарқынды түрде өзгеріп отыратын заманауи технологиялық қоғам қолданысты түзетуді және түбегейлі жаңа білім беру бағдарламаларын әзірлеуді қажет етеді.

Әдіснамалық мәдениетті меңгеру теория мен практиканың жаңа бағыттарын тиімді дамытуға мүмкіндік береді, ал мұғалім осы саладағы шығармашылық шешімдерді құрастыру мен шешу арқылы жаңа білімді өз бетінше ала алады. Әдіснамалық мәдениет педагог-зерттеушінің инновациялық кәсіби-педагогикалық қызметі процесінде қалыптасады және жетілдіріледі.

Мұғалімнің әдіснамалық мәдениеті – педагогикалық ғылыми білімді өз тәжірибесінде дұрыс қолдану. Мұғалім үшін әдіснамалық мәдениетке ие болу дегеніміз – педагогика әдіснамасын білу және осы білімді педагогикалық жағдайларды шешу процесінде қолдана білу.

Мұғалімнің әдіснамалық мәдениетінің білімі мен әдіснамасының негізгі өлшемі мұғалімнің ғылыми-педагогикалық білімін талдау мен зерттеудің басқа да әдістерін пайдалана отырып, өз жұмысын жетілдіру үшін практикалық жұмысында пайдалануы болып табылады.

Мұғалімнің әдіснамалық мәдениетінің құрамына: әдіснамалық рефлексия (өзінің ғылыми қызметін талдай білу), ғылыми негіздей білу, танымның, басқарудың,

жинақтаудың нақты тұжырымдамаларын, нысандары мен әдістерін сыни тұрғыдан талқылай және шығармашылықпен пайдалана білу қабілеті кіреді.

Әдіснамалық мәдениеттің жетекші құрамдас бөлігі зерттеушіге өзінің ғылыми жұмысын талдауға және жетілдіруге, ал жоғары оқу орнының оқытушысына қазіргі ғылым деңгейінде болашақ зерттеушілерді дайындауға мүмкіндік беретін әдіснамалық рефлексия болып табылады. Рефлексия (латынның «reflexio», «артқа қарау, бұрылу» сөзінен шыққан) – бір нәрсені зерттеу және таңдау арқылы ойлау процесі.

Педагогикалық зерттеулердің сапасын арттыру үшін екі бағытта әрекет ету қажет: әдіснамалық білімі бар ғылым саласын жетілдіру және осындай білімді зерттеуші мұғалімдерді даярлау мазмұнына енгізу. Зерттеушінің әдіснамалық рефлексиясының мазмұны зерттеу сапасын бағалауға мүмкіндік беретін педагогикалық зерттеудің келесі сипаттамаларында көрінеді: мәселе, тақырып, өзектілік, зерттеу объектісі, оның пәні, мақсаты, міндеттері, болжамы, жаңалығы, ғылым үшін маңыздылығы, практика үшін маңыздылығы.

Әдіснамалық мәдениет – бұл жалпы ғылыми іргелі білім, шығармашылыққа құндылық бағдарларының жүйесі, оқу және зерттеу іс-әрекетінде өзін-өзі дамыту, әдіснамалық білімі бар жеке тұлғаның тұтас, біртұтас сипаттамасы.

Мұғалімнің әдіснамалық мәдениетінің мазмұнына:

- педагогикалық құрылым мен іс-әрекеттерді білу;

- базалық, іргелі педагогикалық теориялар, тұжырымдамалар, жалпы ғылыми мазмұндағы болжамдар; педагогикалық зерттеудің әдістері мен логикасын білу;

- тәжірибені жақсарту үшін алынған білімді пайдалану әдістерін білу.

Әдіснамалық мәдениет тек ғылыми қызметкерге ғана байланысты емес. Жалпы алғанда, әдіснамалық мәдениет – бұл әдіснамалық білімге негізделген ойлау мәдениеті, оның қажетті бөлігі рефлексия болып табылады. Мұндай мәдениет

ғылым үшін де, практика үшін де қажет. Педагогикалық процестегі ойлау актісі осы процестегі мәселелерді шешуге бағытталған және мұнда ол рефлексиясыз, яғни өз іс-әрекеттері туралы пікірсіз мүмкін емес.

Ғылым мен мұғалімнің әдіснамалық мәдениетінің айырмашылығы: біріншісі ғылыми-педагогикалық білімді «жасайды», ал екіншісі оны қолданады. Мұғалім үшін әдіснамалық мәдениетті игеру педагогика әдіснамасын білуді және осы білімді педагогикалық жағдайларды шешуде қолдана білуді білдіреді. Мәдениеттің бұл түрінің негізгі компоненттері: білім беру процесін жобалау және құрастыру; педагогикалық мәселелерді түсіну, дайындау және шығармашылық шешу; әдіснамалық рефлексия. Бұл компоненттер мұғалімнің кәсіби қызметінің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді, оның шығармашылық тұлғасын сипаттайды.

Бірақ ғалым мен мұғалім арасында шешілмейтін шекара жоқ. Жалпы алғанда, олардың екеуі де педагогика саласындағы зияткерлік мәселелердің жалпы шешімін біріктіреді, ол үшін мәселені көре білу және оны нақты материалмен анықтау, болжау жасау және оны жүзеге асырудың нәтижелері туралы ойлау керек, егер бұл орын алса, мәселені шешу жолдарын дәйекті қадамдарға бөлу керек. Сонымен бірге мұғалімнің әдістемелік мәдениетінің маңызды ерекшелігі – ғылыми-педагогикалық білімді өз жұмысын талдау және жетілдіру үшін қолдана білу.

Әдістемелік сауаттылық – жемісті жұмыс істеудің қажетті шарты. Мұғалімнің өзі педагогика ғылымы мен практиканың өзара байланысы қандай екенін, осыған байланысты мұғалімнің орны қандай екенін, оның практикалық жұмысында зерттеу әдістерінің орны қандай екенін білуі керек.

Әдіснамалық мәдениеттің басқа элементтеріне проблемаларды сезіну және оларды шығармашылық тұрғыдан шешу, әдіснамалық рефлексия (ғылым тұрғысынан сіздің жұмысыңыз туралы ойлау қабілеті) және оқу процесін жобалау қабілеті жатады.

Қорытынды. Қорытындылай келе, бастауыш сынып мұғалімдерінің әдіснамалық мәдениеті – бұл игеру, оқыту, педагогикалық құндылықтар мен білім беру технологияларын құру үшін қажетті құрылым, мұғалімге педагогикалық фактілерді, құбылыстарды, нәтижелерді, заңдылықтарды, теорияларды бағалауға, болжамдар жасауға және олардың негізінде инновациялық және дидактикалық іс-әрекеттің өзіндік жүйесін құруға мүмкіндік беретін сапа, дамып келе жатқан шындықпен

өзара әрекеттесу мүмкіндігі. Оқытушының әдіснамалық мәдениеті ғылым мен білім парадигмаларына бағытталған ғалымның зерттеу қызметі негізінде қалыптасады.

Өзінің әдістемелік мәдениетін қалыптастырған кез-келген мәселені тиімді, дұрыс шешуге қабілетті, еңбек және танымдық қызметке қабілетті мұғалім әрқашан қоғамның талаптарына жауап беретін маман болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- [1] «Мәдени мұра» стратегиялық ұлттық жобасының 2009-2011 жылдарға арналған тұжырымдамасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 6 қарашадағы №1016 Қаулысы. – Астана.
- [2] Tucker Richard G. A Global Perspective on Bilingualism and Bilingual Education: Implications for New Jersey Educators. – Carnegie: Mellon University, 2003. – P. 40.
- [3] Шолпанқұлова Г.К., Жалғасова А.А. Болашақ мамандардың зерттеу мәдениетін қалыптастырудың қағидалары/ Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Педагогика ғылымдарының» сериясы, №1(65), 2020 ж.
- [4] Namers J.F., Blanc M.H. Bilingualism and Bilingualism. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 482 p.
- [5] Таубаева Ш.Т. Педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы мен әдістері: оқу құралы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2020. – 360 б
- [6] Булшекбаева А. И. «Педагогтың әдіснамалық және дүниетанымдық мәдениетінің негізгі ерекшеліктері»//Профессиональное развитие педагога. – 2017. – С. 67-71.
- [7] Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 400 с
- [8] Alan Pritchard Ways of Learning. Learning theories and Learning styles in the Classroom-Oxford University Press, 2014
- [9] Cummins J., Long M.H., Doughty C.J. Bilingual and immersion programs. The handbook of language teaching. - Malden: Wiley-Blackwell, 2011. – 161 p.
- [10] Волкова Н.В. Методология и методы психологического исследования: учебное пособие. – М.: КНОРУС, 2014. – 344 с
- [11] Garcia O. Bilingual education in the 21 century: A global perspective. – Malden: Wiley- Blackwell, 2009. – 123 p.
- [12] Abdigapbarova U., Aitenova E., Kiyassova B. Essence of dual-oriented training in the process of professional training of a future teacher // RS Global World science. Scientific Educational Center.– Warsaw: Poland, 2019. - Vol.2. – P. 3-7 // https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws
- [13] Аманова А.К. Болашақ педагог-психолог мамандарының кәсіби күзiреттiлiгiн қалыптастырудың педагогикалық шарттары: филос. докт. PhD дис. – Астана, 2017. - 143 б.
- [14] Dalton-Puffer C. Content-and-Language Integrated Learning: From Practice to Principles // Annual Review of Applied Linguistics // http://typo3.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/dep_anglist_ARAL_2011_CLIL_article.pdf (2011 г. 2 сентябрь).
- [15] Амирова А.С. Заманауи білім берудегі мобильді оқыту// Заманауи бастауыш білім берудің теориялық-әдіснамалық мәселелері. Алматы, 2020. 422б.
- [16] Aitenova E., Shalabayeva L., Abdykadyrova T., Abdualiyeva Zh., Baikulova A. Formation of the Future Teachers Readiness to Professional Activity in the Dual-Oriented Education Conditions // Juornal of intellectual Disability – Diagnosis and Treatment. - 2018. - №3. – P. 110-114 // <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2018.06.03.7>

[17] Construction of Dual System of Preparation of Engineering-Pedagogical Personnel at Higher Education Institute // *Astra Salvensis*. - 2019. –Vol. 7, №13. – P. 345-358.

[18] Есимғалиева Т.М. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру: филос. док. (PhD) ... дис. – Алматы, 2020. – 194 б

[19] Darquennes J., Chapelle C.A. Multilingual education in Europe. The encyclopedia of applied linguistics. – New York: Blackwell Publishing, 2013. – 120 p.

References

[1] «Mädeni mūra» strategialyq ülttyq jobasynyñ 2009-2011 jyldarğa arnalğan tüjyrymdamasy turaly Qazaqstan Respublikasy Ükimetiniñ 2008 jylғы 6 qaraşadaғы №1016 Qaulysy. – Astana.

[2] Tucker Richard G. A Global Perspective on Bilingualism and Bilingual Education: Implications for New Jersey Educators. – Carnegie: Mellon University, 2003. – P. 40.

[3] Sholpanqūlova G.K., Jalgasova A.A. Bolaşaq mamandardyñ zertteu mädenietin qalyptastyruyñ qaғıdalary/ Abai atyndaғы QazÜPU-niñ HABARŞYSY, «Pedagogika ғылымдарының» seriasy, №1(65), 2020 j.

[4] Hamers J.F., Blanc M.H. Bilinguality and Bilingualism. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 482 p.

[5] Taubaeva Ş.T. Pedagogikalыq zertteulerdiñ ädisnamasy men ädisteri: oqu qūraly. – Almaty: «Qazaq universiteti», 2020. – 360 b

[6] Bulshekbaeva A. İ. «Pedagogtyñ ädisnamalyq jāne dūnietanymdyq mädenietiniñ negizgi erekşeliteri»// *Professionälnoe razvitie pedagoga*. – 2017. – S. 67-71.

[7] Kraevski V.V. Metodologia pedagogiki: novyi etap: ucheb. posobie dlä stud.vyss. ucheb. zavedeni. – M.: İzdatelski sentr «Akademia», 2008. – 400 s

[8] Alan Pritchard Ways of Learning. Learning theories and Learning styles in the Classroom-Oxford University Pres, 2014

[9] Cummins J., Long M.H., Doughty C.J. Bilingual and immersion programs. The handbook of language teaching. - Malden: Wiley-Blackwell, 2011. – 161 p.

[10] Volkova N.V. Metodologia i metody psihologicheskogo issledovania: uchebnoe posobie. – M.: KNORUS, 2014. – 344 s

[11] Garcia O. Bilingual education in the 21 century: A global perspective. – Malden: Wiley- Blackwell, 2009. – 123 p.

[12] Abdigapbarova U., Aitenova E., Kiyassova B. Essence of dual-oriented training in the process of professional training of a future teacher // *RS Global World science. Scientific Educational Center.*– Warsaw: Poland, 2019. -Vol.2.-P. 3-7 // https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws

[13] Amanova A.K. Bolaşaq pedagog-psiholog mamandarynyñ kāsibi qūzyrettiliğini qalyptastyruyñ pedagogikalыq şarttary: filoz. dokt. PhD dis. – Astana, 2017. - 143 b.

[14] Dalton-Puffer C. Content-and-Language Integrated Learning: From Practice to Principles // *Annual Review of Applied Linguistics* // http://typo3.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/dep_anglist/ARAL_2011_CLIL_article.pdf (2011 г. 2 сентябрь).

[15] Amirova A.S. Zamanauı bilim berudegi mobildı oqytu// Zamanauı bastauş bilim berudiñ teorialыq-ädisnamalyq мәseleleri. Almaty, 2020. 422b.

[16] Aitenova E., Shalabayeva L., Abdykadyrova T., Abdualiyeva Zh., Baikulova A. Formation of the Future Teachers Readiness to Professional Activity in the Dual-Oriented Education Conditions // *Juornal of intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*. - 2018.- №3. – P. 110-114 // <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2018.06.03.7>

[17] Construction of Dual System of Preparation of Engineering-Pedagogical Personnel at Higher Education Institute // *Astra Salvensis*. - 2019. –Vol. 7, №13. – P. 345-358.

[18] Esimgalievа Т.М. Bolaşaq pedagog-psihologtardyñ kāsibi qūzyrettiliğini köptildı bilim beru jaғдайында qalyptastyru: filoz. dok. (PhD) ... dis. – Almaty, 2020. – 194 b

[19] Darquennes J., Chapelle C.A. Multilingual education in Europe. The encyclopedia of applied linguistics. – New York: Blackwell Publishing, 2013. – 120 p.